

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА

КАФЕДРА АКАДЕМІЧНОГО ТА ЕСТРАДНОГО ВОКАЛУ

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Проректор
з науково-методичної
та навчальної роботи

О. Б. Жильцов
«02» 09 2014 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ВОКАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ПРАКТИКУМ

Галузь знань: 02 «Культура і мистецтво»

Спеціальність: 025 «Музичне мистецтво» (Сольний спів)

Другий (магістерський) рівень

2017 – 2018 навчальний рік

Розподіл годин звірено з робочим навчальним планом. Структура типова.

Заступник директора з науково-методичної
та навчальної роботи

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
Ідентифікаційний номер: _____
Начальник відділу
моніторингу якості освіти
Програма: 180014
Жильцов
Ініціали: _____
Підпис: _____
20 14

А. О. Таранник

Робоча програма з навчальної дисципліни «Вокально-педагогічний практикум» для студентів за спеціальністю 025 «Музичне мистецтво» (Сольний спів).

Розробники: Мережко Ю.В., завідувач кафедри академічного та естрадного вокалу Інституту мистецтв.

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри академічного та естрадного вокалу Інституту мистецтв.

Протокол від «06» вересня 2017 року № 1

Завідувач кафедри
академічного та естрадного вокалу _____ (Ю. В. Мережко)

Робоча програма з навчальної дисципліни «Вокально-педагогічний практикум» для студентів за спеціальністю 025 «Музичне мистецтво» (Сольний спів).

Розробники: Мережко Ю.В., завідувач кафедри академічного та естрадного вокалу Інституту мистецтв.

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри академічного та естрадного вокалу Інституту мистецтв.

Протокол від «06» вересня 2017 року № 1

Завідувач кафедри
академічного та естрадного вокалу _____ (Ю. В. Мережко)

1. Опис навчальної дисципліни «Вокально-педагогічний практикум»

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни
		Денна форма навчання
Кількість кредитів: 4	Галузь знань: 02 «Культура і мистецтво»	Нормативна
Змістових модулів: 2	Спеціальність: 025 «Музичне мистецтво» (Сольний спів)	Рік підготовки: VI Семестри: XI, XII
Загальна кількість годин: 120	Другий (магістерський) рівень	Аудиторних: 29 год.
Тижневих годин на II курсі: III сем. – 1 IV сем. – 1		Практичні: 29 год.: XI сем. – 19 год. XII сем. – 10 год.
		Самостійна робота: 83 год. XI сем. – 37 год. XII сем. – 46 год.
		Види контролю: модульний контроль – 8 год.: XI сем. – 4 год. XII сем. – 4 год. Залік – XI, XII сем.

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета навчальної дисципліни: формування у студентів науково-методичних знань, практичних умінь та навичок в галузі вокальної педагогіки, використовуючи кращі зразки вітчизняної та зарубіжної класичної, народної та сучасної музики; вокально-методична підготовка майбутніх викладачів вокалу до подальшої професійної педагогічної діяльності.

Завдання навчальної дисципліни:

- спираючись на наукові дані про будову та функції голосового апарату формувати у студентів розуміння біофізичних механізмів вокального процесу;
- формування вмінь визначення типу співацького голосу;
- формування вмінь самостійно працювати зі студентом першого (бакалаврського) освітнього рівня над вокальним репертуаром;
- набуття професійних компетентностей у процесі роботи зі студентами першого (бакалаврського) освітнього рівня.

В процесі навчання студенти повинні **знати:**

- а) про будову та функції голосового апарату; про процес звукоутворення; типи співацьких голосів;
- б) про специфіку вокально-виконавської та викладацької діяльності;
- в) про вокально-методичні розробки у музичній педагогіці (вокальні вправи, вокалізи тощо);
- г) про значення і роль репертуару в музичному навчанні студентів;
- д) про профілактику професійних захворювань голосового апарату, гігієну та режим голосового апарату співака.

Студенти мають **вміти:**

- виразно виконувати вокальні твори;
- аналізувати вокальні твори; визначати жанр, характер твору, засоби музичної виразності, форму музичного твору;
- добирати методичні прийоми для розвитку вокального виконавства та музичної творчості у студентів першого (освітнього) рівня;
- виявляти професійні, креативні, творчі підходи у виконавській та викладацькій діяльності.

Протягом проходження даного курсу у студентів мають бути сформовані наступні **програмні компетентності:** загальні та фахові (спеціальні).

Загальні

Методологічна:

- оволодіння теоретичними та емпіричними методами роботи (аналізу, спостереження, систематизації, узагальнення, конкретизації);
- здатність практично використовувати професійно профільовані знання в галузі методики музичного, зокрема вокального навчання та виховання.

Інформаційна:

- базові уявлення про основи філософії, психології, педагогіки, соціології, що сприяють розвиткові загальної культури та соціалізації особистості, схильності до етичних цінностей, знання вітчизняної історії, економіки й права, розуміння причинно-наслідкових зв'язків розвитку суспільства й уміння їх використовувати у професійній і соціальній діяльності;
- базові знання з музичної педагогіки та методики музичного виховання в обсязі, необхідному для володіння дидактичним та методичним апаратом відповідної галузі знань, здатність використовувати їх в обраній професії.

Самоосвітня:

- здатність до самоаналізу, саморозвитку у процесі вивчення історії вокального мистецтва.

Фахові

Спеціальні

Здатність (до):

- оволодіння теоретичними знаннями з вокального мистецтва;
- здатність вивчення досвіду персоналій вокальних педагогів, історії вітчизняної вокальної школи;
- використання вокально-методичних знань у процесі педагогічної діяльності;
- підбору репертуару та індивідуальної педагогічної роботи над його засвоєнням із студентами;
- практичного використання засвоєних професійно профільованих знань у педагогічній діяльності.

Програмні результати навчання:

- Знання теорії та методології вокальної освіти у вищій школі. Готовність до науково-педагогічної діяльності в університеті. Здатність до самостійного наукового пошуку в галузі вокальної та музичної педагогіки.
- Розуміння технології підбору вокально-педагогічного репертуару для різних типів співацьких голосів. Володіння дидактичним матеріалом з музично-теоретичних, методичних і музично-виконавських дисциплін.
- Здатність до самореалізації та розкриття особистісного творчого потенціалу, професійного лідерства та успіху, самоосвіти і самовдосконалення.

3. Програма навчальної дисципліни

Модуль I

Змістовий модуль 1 (VI курс, IX семестр)

Відомості щодо акустики і фізіології.

Наукові основи вокальної педагогіки. Удосконалення знань щодо відчуття опори звуку, співацького дихання, резонаторів. Розвиток голосу та робота голосового апарату під час співу у студента.

Тема 1. Поняття та значення вокальної педагогіки (2 год).

Завдання та значення вокальної педагогіки у педагогічній науці сьогодення.

Мета і завдання дисципліни: «Вокально-педагогічний практикум», її структура та вимоги до її вивчення.

Тема 2. Голос та його властивості (2 год).

Основні якості звуку співацького голосу. Сутність явищ резонансу і реверберації.

Тема 3. Розвиток голосу та робота голосового апарату в співі (2 год).

Специфіка роботи голосового апарату під час співу.

Тема 4. Мистецтво дихання та опора звуку (2 год).

Формування поняття про співацьку опору. Складові співацької опори: опора дихання, опора звуку, опора мовлення.

Тема 5. Розвиток відчуття імпедансу (2 год). Ознайомлення з поняттям про сильний та слабкий імпеданс. Використання методів впливу на положення гортані та м'якого піднебіння, закріплення відчуття високого імпедансу шляхом зміцнення надскладкового простору.

Тема 6. Формування відчуття головного та грудного резонування (2 год).

Розуміння ролі головного та грудного резонаторів як «індикаторів» повноцінного звучання голосу. Відпрацювання відчуття резонування в процесі виконання вокальних вправ, вокалізів, творів. Відпрацювання високої співацької позиції звуку.

Тема 7. Вікові фізіологічні та функціональні особливості розвитку співацького голосу (2 год).

Діапазон і реєстри співацького голосу співацьких голосів юнаків та дівчат.

Тема 8. Основні принципи охорони голосу (2 год).

Основні вимоги щодо гігієни, режиму та охорони співацького голосу. Первинна та вторинна профілактика.

Тема 9. Основи закалювання (2 год).

Основні принципи закалювання: системності, індивідуальності, активного режиму, самоконтроль, поступовість, урізноманітнення засобів та форм тощо. Методика закалювання з поступовим зниженням температури води під час впливу на нижні кінцівки. Методика закалювання з гарячим обтиранням.

Тема 10. Профілактика та лікування ОРВІ (1 год.).

Різновиди захворювання ОРВІ. Симптоматична терапія.

Змістовий модуль 2 (VI курс, XII семестр)

Питання практичної роботи зі студентами

Усвідомлення ролі резонування в співацькій практиці. Артикуляція та дикція у вихованні артиста. Формування вокально-технічних навичок у процесі роботи над вокальним репертуаром.

Тема 1. Загальні правила виховання співака (2 год).

Постановка корпусу у формуванні співака. Вимоги до елементів вокального апарата. Опора голосу. Атака голосу.

Тема 2. Роль резонування в співацькій практиці (2 год).

Процес звукоутворення. Положення звукоутворюючих органів під час співу. Вправи на вирівнювання регістрів та розширення діапазонів.

Тема 3. Артикуляція та дикція у вокальному вихованні співаків (2 год).

Дикція, голосні та приголосні. Правила наголошування. Фразування. Вправи для розвитку чіткої дикції та активної артикуляції. Вправи на розвиток рухливості голосу.

Тема 4. Розвиток вокального слуху у співака (2 год).

Усвідомлення функцій складових вокального слуху (звуковисотний, динамічний, тембровий, ритмічний). Формування високого звучання та розвиток вокального слуху під час виконання вправ, вокалізів, творів.

Тема 5. Формування вокально-технічних навичок під час роботи над вивченням вокальних творів (2 год). Вправи для вокально-технічного розвитку співака. Практичні поради щодо формування вокально-технічних навичок у процесі розучування музичного твору.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин								
	Усього	Аудиторні	Лекції	Практичні	Лабораторні	Індивідуальні	Самостійна робота	Модульний контроль	Семестровий контроль
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Модуль I									
Змістовий модуль 1 (VI курс, XI семестр) Відомості щодо акустики і фізіології									
Тема 1. Поняття та значення вокальної педагогіки	5	2		2			3		
Тема 2. Голос та його властивості	5	2		2			3		
Тема 3. Розвиток голосу та робота голосового апарату в співі	6	2		2			4		
Тема 4. Мистецтво дихання та опора звуку	6	2		2			4		
МКР № 1	2							2	
Тема 5. Розвиток відчуття імпедансу	6	2		2			4		
Тема 6. Формування відчуття головного та грудного резонування	6	2		2			4		
Тема 7. Вікові фізіологічні та функціональні особливості розвитку співацького голосу	6	2		2			4		

Тема 8. Основні принципи охорони голосу	6	2		2			4		
Тема 9. Основи закалювання	6	2		2			4		
Тема 10. Профілактика та лікування ОРВІ	4	1		1			3		
МКР № 2	2							2	
Разом за змістовим модулем 1	60	19		19			37	4	
Форма контролю	Залік								
Змістовий модуль 2 (VI курс, XII семестр) Питання практичної роботи зі студентами									
Тема 1. Загальні правила виховання співака	11	2		2			9		
Тема 2. Роль резонування в співацькій практиці	11	2		2			9		
Тема 3. Артикуляція та дикція у вокальному вихованні співаків	11	2		2			9		
МКР № 3	2							2	
Тема 4. Розвиток вокального слуху у співака	11	2		2			9		
Тема 5. Формування вокально-технічних навичок під час роботи над вивченням вокальних	12	2		2			10		

творів									
МКР № 4	2							2	
Разом за змістовим модулем 2	60	10		10			46	4	
Форма контролю	Залік								
Усього годин за XI-XII семестр	120	29		29			83	8	

5. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Не передбачено	

6. Теми практичних занять

7.

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
Модуль I		
Змістовий модуль 1 (VI курс, XI семестр)		
Відомості щодо акустики і фізіології		
1.	Поняття та значення вокальної педагогіки.	2
2.	Голос та його властивості.	2
3.	Розвиток голосу та робота голосового апарату в співі.	2
4.	Мистецтво дихання та опора звуку.	2
5.	Розвиток відчуття імпедансу.	2
6.	Формування відчуття головного та грудного резонування.	2
7.	Вікові фізіологічні та функціональні особливості розвитку співацького голосу	2
8.	Основні принципи охорони голосу.	2
9.	Основи закалювання.	2
10.	Профілактика та лікування ОРВІ	1
Разом за змістовим модулем 1		19
Змістовий модуль 2 (VI курс, XII семестр)		
Питання практичної роботи зі студентами		
1.	Загальні правила виховання співака.	2
2.	Роль резонування в співацькій практиці.	2
3.	Артикуляція та дикція у вокальному вихованні співаків.	2

4.	Розвиток вокального слуху у співака.	2
5.	Формування вокально-технічних навичок під час роботи над вивченням вокальних творів.	2
Разом за змістовим модулем 2		10
Усього		29

8. Теми лабораторних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Не передбачено	

9. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
Модуль I		
Змістовий модуль 1 (VI курс, XI семестр)		
Відомості щодо акустики і фізіології		
1.	Поняття та значення вокальної педагогіки.	3
2.	Голос та його властивості.	3
3.	Розвиток голосу та робота голосового апарату в співі.	4
4.	Мистецтво дихання та опора звуку.	4
5.	Розвиток відчуття імпердансу.	4
6.	Формування відчуття головного та грудного резонування.	4
7.	Вікові фізіологічні та функціональні особливості розвитку співацького голосу	4
8.	Основні принципи охорони голосу.	4
9.	Основи закалювання.	4
10.	Профілактика та лікування ОРВІ	3
Разом за змістовим модулем 1		37
Змістовий модуль 2 (VI курс, XII семестр)		
Питання практичної роботи зі студентами		
1.	Загальні правила виховання співака.	9
2.	Роль резонування в співацькій практиці.	9
3.	Артикуляція та дикція у вокальному вихованні співаків.	9
4.	Розвиток вокального слуху у співака.	9
5.	Формування вокально-технічних навичок під час роботи над вивченням вокальних творів.	10
Разом за змістовим модулем 2		46
Усього		83

10. Методи навчання

На заняттях з навчальної дисципліни «Вокально-педагогічний практикум» застосовуються такі методи навчання:

- **метод розв'язання** різних за ступенем складності навчальних завдань (дозволяє формувати в студентів систему практичних умінь і навичок, активізує їх навчальну діяльність);
- **метод ілюстрування** (застосування викладачем елементів показу правильного звукоутворення та звуковедення);
- **метод звукового регулювання** (дозволяє студентам контролювати звучання власного голосу, а також знаходити оптимальний режим роботи голосового апарату в процесі співу з музичним супроводом);
- **метод педагогічного аналізу** (формує педагогічне мислення студентів у конкретних педагогічних та виконавських ситуаціях засобом аналізу власних дій, розвиває їх вокальний, емоційний слух);
- **метод ескізної роботи над твором** (дозволяє набути навичок детальної роботи над вокальними творами, постановки вірних виконавських завдань тощо для застосування їх у подальшій викладацькій та виконавській діяльності).

10. Методи контролю

Навчальні досягнення студентів з навчальної дисципліни «Вокально-педагогічний практикум» оцінюються за модульно-рейтинговою системою, в основу якої покладено принцип поопераційної звітності, обов'язковості модульного контролю, накопичувальної системи оцінювання рівня знань, умінь та навичок.

Контроль успішності студентів здійснюється відповідно до навчально-методичної карти, що розташована нижче.

Навчально-методична карта навчальної дисципліни «Вокально-педагогічний практикум»

Модулі	Модуль І			
Назва змістового модуля	Змістовий модуль 1. Відомості щодо акустики і фізіології		Змістовий модуль 2. Питання практичної роботи зі студентами	
Кількість балів за модуль	210		130	
Заняття	4	6	3	2
Години	8	11	6	4
Теми змістових модулів (практичні заняття) – 165 б.	Фізіологічні механізми співацької опори (10+1)*4 = 44 б.	Співацька позиція звуку (10+1)*6 = 66 б.	Формування відчуття головного та грудного резонування (10+1)*3 = 33 б.	Розвиток відчуття імпедансу (10+1)*2 = 22 б.
Самостійна робота – 75 б.	5*4 = 20 б.	5*6 = 30 б.	5*3 = 15 б.	5*2 = 10 б.
Види поточного контролю – 100 б.	Модульна контрольна робота № 1-2 (25 +25 б.)		Модульна контрольна робота № 3-4 (25 +25 б.)	
Підсумковий контроль	Залік		Залік	
Усього	210; Коефіцієнт – 2,1		130; Коефіцієнт – 1,3	

Розрахунок рейтингових балів за видами поточного (модульного) контролю

№ п/п	Вид діяльності Змістовий модуль 1	Кількість рейтингових балів за одиницю	Одиниць	Всього
1.	Відвідування практичних занять	1	10	10
2.	Робота на практичному занятті	10	10	100
3.	Самостійна робота	5	10	50
4.	Модульна контрольна робота	25	2	50
Всього без підсумкового контролю			210	
Всього без підсумкового контролю з урахуванням коефіцієнта			210	
Підсумковий рейтинговий бал			100	

№ п/п	Вид діяльності Змістовий модуль 2	Кількість рейтингових балів за одиницю	Одиниць	Всього
1.	Відвідування практичних занять	1	5	5
2.	Робота на практичному занятті	10	5	50
3.	Самостійна робота	5	5	25
4.	Модульна контрольна робота	25	2	50
Всього без підсумкового контролю			130	
Всього без підсумкового контролю з урахуванням коефіцієнта			130	
Підсумковий рейтинговий бал			100	

У процесі оцінювання навчальних досягнень студентів застосовуються такі методи:

- **методи усного контролю:** пояснення, модульний контроль, залік.
- **методи самоконтролю:** уміння самостійно розучувати та проводити аналіз творів навчального вокального репертуару.

Кожний змістовий модуль включає бали за роботу студента на практичних заняттях, за виконання самостійної роботи і модульний контроль. Модульний контроль здійснюється після завершення вивчення навчального матеріалу змістового модуля.

У таблицях, що розташовані нижче, представлено розподіл балів, які

отримають студенти впродовж вивчення навчальної дисципліни «Вокально-педагогічний практикум» на VI курсі.

11. Розподіл балів, які отримають студенти протягом вивчення дисципліни

МОДУЛЬ 1										МКР 1-2	МОДУЛЬ 2					МКР 3-4
Змістовий модуль 1 (лекційні заняття + практичні заняття + самостійна робота)											Змістовий модуль 2 (лекційні заняття + практичні заняття + самостійна робота)					
Т 1	Т 2	Т 3	Т 4	Т 5	Т 6	Т 7	Т 8	Т 9	Т 10		Т.1	Т.2	Т 3	Т. 4	Т 5	
16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	50	16	16	16	16	16	50
Усього за XI семестр без урахування коефіцієнта - 210 балів (коефіцієнт – 2,1)											Усього за XII семестр без урахування коефіцієнта - 130 балів (коефіцієнт – 1,3)					

Кількість балів за роботу на практичних заняттях, за виконання самостійної роботи і модульний контроль залежить від дотримання таких вимог:

- ✓ своєчасності виконання навчальних завдань;
- ✓ повноти обсягу та якості їх виконання;
- ✓ якості виконання самостійної роботи;
- ✓ творчого підходу у виконанні завдань;
- ✓ ініціативності в навчальній діяльності.

12. Методичне забезпечення

- робоча навчальна програма;
- вокальні твори;
- навчально-методична література.

Критерії оцінювання навчальних досягнень студентів

Рейтингова оцінка	Оцінка за стобальною шкалою	Значення оцінки
A	90 – 100 балів	Відмінно – повні та міцні знання навчального матеріалу в межах обов’язкового обсягу: блискучі вокально-виконавські здібності та викладацькі задатки, творча самобутність, працездатність, бажання подальшого професійного розвитку.
B	82 – 89 балів	Дуже добре – достатньо високий рівень знань навчального матеріалу без суттєвих (грубих) помилок: належні вокально-виконавські здібності, працездатність, виявлення спромоги професійно й творчо підійти до виконання навчальних завдань.
C	75 – 81 балів	Добре – в цілому хороший рівень знань навчального матеріалу з незначною кількістю помилок, пов’язаних із відсутністю професійної стабільності, яскравого творчого виявлення тощо.
D	69 – 74 балів	Задовільно – посередній рівень знань навчального матеріалу зі значною кількістю недоліків (демонстрування посередніх вокально-технічних та виконавських навичок, відсутність творчого натхнення тощо), проте достатній для подальшого навчання або професійної діяльності.
E	60 – 68 балів	Достатньо – мінімально можливий, але допустимий рівень знань навчального матеріалу, наявність суттєвих помилок у розумінні вокально-виконавських та викладацьких завдань.
FX	35 – 59 балів	Незадовільно з можливістю повторного складання – незадовільний рівень знань навчального матеріалу з можливістю повторного перескладання за умови належного самостійного доопрацювання.
F	1 – 34 балів	Незадовільний з обов’язковим повторним вивченням курсу – досить низький рівень знань навчального матеріалу, що вимагає повторного вивчення дисципліни.

13. Рекомендована література

Основна

1. Можайкіна Н. С. Методика викладання вокалу / Н. С. Можайкіна // Хрестоматія: навчальний посібник. – К. : Видавництво Ліра-К, 2016. – 216 с. (Читальна зала бібліотеки Інституту мистецтв, що на бульварі І. Шамо, 18/2; 2 примірники).
2. Овчаренко О. А. Основи вокальної методики : наук.-метод. посіб. / Н. А. Овчаренко; Криворіз. держ. пед. ун-т. – Кривий Ріг : Вид. дім, 2006. – 116 с. – Режим доступу: www.irbis-nbuv.gov.ua
3. Оганезова-Григоренко О. В. Теорія і практика формування професійного менталітету вокалістів у процесі фахової підготовки : [монографія] / О. В. Оганезова-Григоренко. – Одеса : Астропринт, 2011. – 128 с. (Читальна зала бібліотеки Інституту мистецтв, що на бульварі І. Шамо, 18/2; 1 примірник).
4. Хоменко А. Б. Постановка голосу : навч.-метод. посіб. для студ. вищ. навч. закл. і вчителів музики шкіл різного типу / А. Б. Хоменко, В. І. Коробка, В. М. Курсон, Н. В. Крутько. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2011. – 128 с. (Читальна зала бібліотеки Інституту мистецтв, що на бульварі І. Шамо, 18/2; 1 примірник).
5. Юцевич Ю. Є. Теорія і методика розвитку співацького голосу / Ю. Є. Юцевич // Навч.-метод. посібник для викладачів і студентів мистецьких навчальних закладів, учителів шкіл різного типу. – К.: ІЗМН, 1998. – 160 с. (Читальна зала бібліотеки Інституту мистецтв, що на бульварі І. Шамо, 18/2; 1 примірник).
6. Юцевич Ю. Є. Теорія і методика формування та розвитку співацького голосу / Ю. Є. Юцевич. – Київ, 1998. – 160 с. – Режим доступу: www.irbis-nbuv.gov.ua

Додаткова

1. Антонюк В. Г. Вокальна педагогіка (сольний спів) / В. Г. Антонюк // Підручник. – К. : ЗАТ «Віпол», 2007. – 174 с.
2. Антонюк В. Г. Постановка голосу / В. Г. Антонюк // Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К. : Українська ідея, 2000. – 68 с.
3. Голос людини та вокальна робота з ним / Автор. колектив кафедри співу Інституту мистецтв // Монографія. – Івано-Франківськ : Видавництво Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2010. – 336 с.
4. Голубев П. В. Советы молодым педагогам-вокалистам / П. В. Голубев. – М. : Музгиз, 1963. – 87 с.
5. Детский голос / Под ред. В. Н. Шацкой. – М. : Педагогика, 1970.
6. Дмитриев Л. Б. Основы вокальной методики / Л. Б. Дмитриев. – М. :

- Музыка, 1968. – 675 с.
7. Дорошок В. Д. Сливацький М. Ю. Основи вокально-педагогічної творчості вчителя музики / В. Д. Дорошок, М. Ю. Сливацький. – Івано-Франківськ, 2007.
 8. Микиша М. Практичні основи вокального мистецтва / М. Микиша. – К. : Музична Україна, 1971. – 90 с.
 9. Морозов В. Резонансная теория искусства пения и вокальная техника выдающихся певцов / В. Морозов. – М., 2001.
 10. Юцевич Ю. Музыка : словник-довідник / Ю. Юцевич. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2003. – 352 с.

14. Інформаційні ресурси

1. Нотний матеріал.
2. Навчально-методична література.
3. Музичний матеріал.